

Аграрен университет – Пловдив, Научни трудове, т. LXII, кн. 2, 2020 г.
Юбилейна научна конференция с международно участие
*Перспективи пред аграрната наука и иновации за устойчиви
продоволствени системи*
Agricultural University – Plovdiv, Scientific Works, vol. LXII, book 2, 2020
Jubilee Scientific Conference with International Participation
Perspectives on Agricultural Science and Innovations for Sustainable Food Systems

[DOI: 10.22620/sciworks.2020.02.003](https://doi.org/10.22620/sciworks.2020.02.003)

**ЗНАЧЕНИЕ НА МАЛКИТЕ СТОПАНСТВА В УСТОЙЧИВОТО
РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ
THE ROLE OF SMALL FARMS FOR SUSTAINABLE RURAL
DEVELOPMENT**

**Божура Фиданска, Нина Котева
Bojura Fidanska, Nina Koteva**

Институт по аграрна икономика гр. София
Institute of Agrarian Economics – Sofia

e-mail: bojura_fidanska@abv.bg

Резюме

Изследването е посветено на актуален въпрос за ролята на малките стопанства за развитието на предприемачеството и фамилияния бизнес, които спомагат за устойчивото развитие на селските райони в България. Целта на статията е да се очертае социално-икономическото значение на малките стопанства върху устойчивото развитие на селските райони, да се разкрият структурните промени и оцени влиянието от прилагането на Общата селскостопанска политика. Изведени са силните страни на малките стопанства за развитието на селските райони, техните потребности и са очертани трудностите, пред които са изправени за стартиране на семеен бизнес. Резултатите от изследването категорично показват, че малките стопанства имат голямо социално, икономическо и екологично значение за селските райони. Липсата на дефиниция за "семеен стопанство" в националното законодателство, възпрепятства процеса на интеграция на малките стопанства в икономически аспект, което от своя страна оказва влияние на устойчивостта на селските райони. Направена е предварителна оценка на влиянието от прилагането на Общата селскостопанска политика върху малките стопанства.

Ключови думи: малки стопанства, устойчиво, предприемачество, селски райони, ОСП

Abstract

The study examines the role of small farms in the development of entrepreneurship and family business, which contribute to the sustainable development of rural areas in Bulgaria. The aim of the article is to outline the socio-economic importance of small farms on the sustainable development of rural areas,

to reveal structural changes and to assess the impact of the implementation of the Common Agricultural Policy. The strengths of small farms for rural development and their needs are highlighted. The difficulties faced by producers in starting a family business are outlined. The results of the study clearly show that small farms are of great social, economic and environmental importance for rural areas. The lack of a definition of “family farm” in the national legislation hinders the process of integration of small farms in economic terms, which in turn affects the sustainability of rural areas. A preliminary assessment of the impact of the implementation of the Common Agricultural Policy on small farms has been made.

Key words: small farms, sustainable, entrepreneurship, rural areas, CAP

ВЪВЕДЕНИЕ

В България се запазва важната роля и значение на малките стопанства, свързани от една страна – с доминиращия им дял в общата структура на земеделските стопански единици, от друга страна – със устойчивото развитие на селските райони. Изследването показва, че на настоящия етап, въпреки редуцирането на малките стопанства и сериозните проблеми, пред които са изправени, те имат голямо социално-икономическо значение и роля в устойчивото развитие на селските райони в България; поддържат жизнеността на труднодостъпните райони, граничните райони; играят съществена роля в подкрепа на доходите на домакинствата; имат съществена роля при управлението на земеделските земи, опазването на околната среда, биоразнообразието и ландшафта.

Целта на статията е да се очертае социално-икономическото значение на малките стопанства върху устойчивото развитие на селските райони, да се разкрият структурните промени и да се оцени влиянието от прилагането на Общата селскостопанска политика.

В изследването са използвани следните научни методи: анализ и синтез, сравнителен анализ; т.нар. анализ на бюро (desk research), метод на статистическите групировки, анкетен метод, и графичен метод.

Дефиниция за малко земеделско стопанство

В програмния период 2014-2020 г. съгласно нормативните документи, Европейската комисия дава възможност на всяка държава - членка, според структурата и състоянието на земеделските стопанства да определи и да приеме национална дефиниция за малко стопанство. При определяне на дефиницията за малко стопанства, България избира да прилага критерия икономически размер на стопанствата. Икономическият размер на стопанствата се измерва в Стандартен обем(СО)/Стандартен производствен обем (СПО). СО отразява средната парична стойност на селскостопанската продукция при цена на производител в евро. СО не включва директните плащания, данък добавена стойност и други данъци. СО се изчислява на базата на средни цени за земеделска/животинска продукция – за годишна база или за период.

Съгласно този критерии България приема национална дефиниция за малко стопанство – икономически размер от 2 000 до 7 999 евро, измерен в СО.

Развитие на малките стопанства

Броят на малките стопанства, съгласно националната дефиниция, е 78 960, което е 21,2% от всички стопанства в България. Почти всички малки стопанства развиват дейност като физически лица или еднолични търговци, като има само 520 стопанства, които са юридически лица. От всички малки стопанства, 69,3% са с размер до 3 999 евро, а останалите 30,7% имат размер от 4 000 до 7 999 евро.

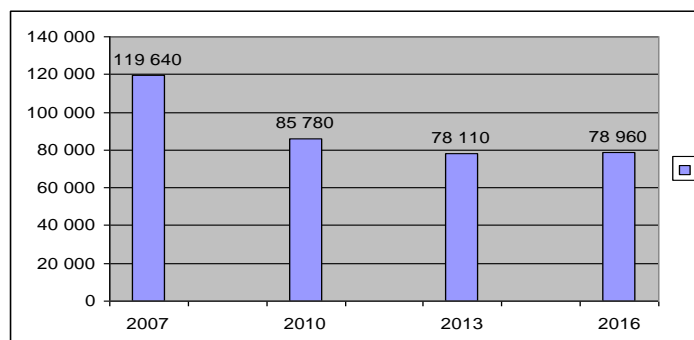
В периода 2007 - 2016 г., броят на малките стопанствата е намалял значително с около 41 хиляди, или 40,3%, известно повишение в броя на малките земеделски стопанства се наблюдава през последната година (2016) от изследването. (таблица 1).

Таблица 1 Динамика в броя на малките земеделските стопанства
Table 1 Dynamics in the number of small farms

Година	2007	2010	2013	2016
Брой земеделски стопанства/ Number of farms (thousands)	119 640	85 780	78 110	78 960
Среден размер на ИЗП в стопанство, ха/ Average size of UAA per farm, ha	4,9	4,8	4,1	3,9

Източник: Система за земеделска счетоводна информация, ЕК/
Source: FADN, EC 2007-2016

Сравнителният анализ между двете групи малки стопанства показва, че по-интензивни са процесите на намаление в малките стопанствата с по-нисък икономически потенциал – до 4000 евро СП. Лекото увеличение в броя на стопанствата с икономически потенциал от 4000–7999 евро в периода 2010–2016 г. показва, че част от по-малките стопанства са увеличили своя икономически потенциал и са преминали в по-горната група.

Фиг. 1. Динамика в броя на стопанствата за периода 2007-2016 г.

Fig.2 Dynamics in the number of holdings for the period 2007-2016

Източник: данни на СЗСИ/ Source: FADN 2007-2016

Използваната земеделска площ в малките стопанства е 203 930 ха или около 5% от общата в България. Разпределението на площите по вид на ползване като цяло съответства на средното за страната: 64,3% е обработваема земя, 26,0% – постоянно затревени площи, 8,4% – трайни насаждения и 1,2% – семейни градини.

Средният размер на използваната земеделска площ (ИЗП) в малките стопанства е 3,9 ха за 2016 г., значително по-малки от средния размер на стопанствата в страната – 20,6 ха.

През периода 2007-2016 г. се наблюдава намаляване на средния размер на стопанство от 4,9 ха през 2007 г. на 3,9 ха през 2016 г. (таблица 1).

Общият стандартният производствен обем (СПО) в малките стопанства е 228 688 хил. евро, което е 12,2% от националния. Близко 57% се създава от малките стопанства с размер от 4 000 до 7 999 евро (таблица 2).

Таблица 2 Общ стандартен производствен обем по размер на стопанството (2016г.)

Table 2 Total Standart output in the economic size of the holding

Икономически размер	Малки стопанства		Общ стандартен производствен обем		Среден икономически размер
	брой	%	(хиляди евро)	%	(евро СПО на стопанство)
от 2 000 до 3 999 евро СПО	34 956	69,3	98 642	3,1	2822
от 4 000 до 7 999 евро СПО	22 955	30,7	130 046	6,9	5665
Общо	57 911	100,0%	228 688	00,0	8487

Източник: Агостатистика, МЗХГ/Source: Agrostistics, MAFF

Разпределението на малките стопанства по райони за планиране (NUTS2) в общи линии съответства на разпределението на всички стопанства в страната (Таблица 3). Най-голям дял са съсредоточени в Южен централен регион - 27,5 хил. малки стопанства или 32% от всички малки стопанства в страната. В останалите региони малките стопанства са между 11 и 12 хиляди.

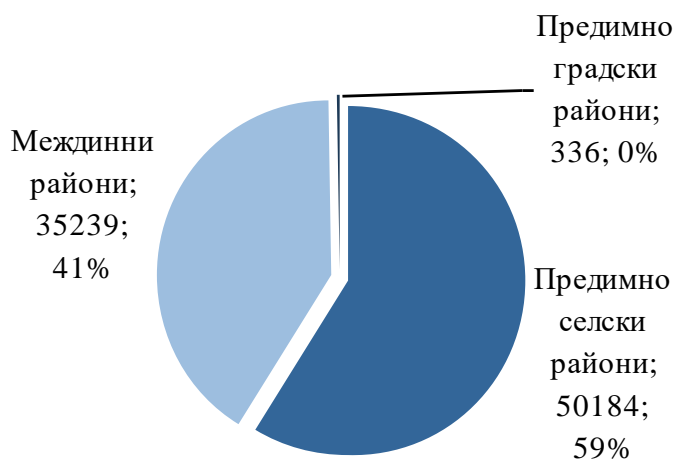
Таблица 3 Разпределение на стопанствата по райони на планиране
Table 3 Distribution of holdings by NUTS 2

Райони на планиране	България		Малки стопанства	
	брой	%	брой	%
Северозападен	51 340	13,9%	10 910	12,7%
Северен Централен	43 320	11,7%	12 070	14,1%
Североизточен	43 780	11,8%	11 050	12,9%
Югоизточен	56 980	15,4%	12 260	14,3%
Южен Централен	109 510	29,6%	27 480	32,0%
Югозападен	65 560	17,7%	11 980	14,0%
Общо	370 490	100,0%	85 770	100,0%

Източник: Агростатистика, МЗХГ / Source: Agrostatistics, MAFF

В планинските райони на страната развиват дейност 22,1 хил. малки стопанства, или 25,8% от всички.

В предимно селски районни на ниво на NUTS2 са 59% от всички малки стопанства, а 41% са в междинни райони, което съвпада със средното разпределение на всички стопанства в България (Фигура 2).

Фиг. 2. Разпределение на малките стопанства по тип на района
Fig. 2 Distribution of small holdings by types of region
 Източник: Агростатистика, МЗХГ / Source: Agrostatistics, MAFF

Специализация на малките стопанства

В структурата на малките стопанства през 2016 г. най-висок дял имат стопанствата със смесен тип производство – 40,7%. Специализираните стопанства за животинска продукция - 32,7%, а специализираните растениевъдни стопанства и смесените растениевъдно-животновъдни са малко над 26% (Таблица 4).

Таблица 4 Структура на малките стопанства по тип на производство (2016 г.)
Table 4 Structure of small farms by type of production (2016)

Тип производство	България		Малки стопанства		
	брой	%	брой	% от малките	% от всички
1	2	3	4	5	6=(4)/(2)%
Специализирани стопанства за растителни култури	79 252	38,5%	19 912	26,6%	20,1%
Специализирани стопанства - животинска продукция	68 402	34,9%	20 258	32,7%	23,9%
Смесени стопанства	52 701	26,3%	17 741	40,7%	25,2%
Смесени култури – растениевъдство	6 567	2,9%	2 671	4,7%	27,5
Смесено животновъдство	13 356	10,5%	2 754	9,7%	16,6
Смесени култури и животновъдство	32 778	12,9%	12 316	26,3%	30,6
Некласифицирани стопанства	659	0,3%	0	0,0%	0,0%
Общо	253 715	100,0%	7 911	100,0%	23,2%

Източник: Агростатистика, МЗХГ / Source: Agrostatistics, MAFF

В годините след присъединяването на България към ЕС се наблюдават значителни промени в структурата на малките стопанства по тип на производствена специализация. Броят и делът на малките стопанствата, специализирани в производство на животинска продукция и на смесените стопанства намалява значително, а се увеличава броят и делът на стопанствата специализирани за растителни култури. През периода 2007-2016 г. броят на стопанствата, специализирани за растителна продукция е нараснал с 25%, а техният дял сред всички стопанства – с около 11 процентни пункта.

Делът на малките стопанства в структурата на различните специализирани стопанства показва, че те заемат най-висок дял в зеленчукопроизводството – над 40%. Малките стопанства представляват значителна част от смесените – 38%, и от животновъдните стопанства – 32%. Най-нисък е делът на малките стопанства, отглеждащи трайни насаждения.

Малките стопанства имат съществен принос в растениевъдното производство при редица култури, които се характеризират с висока трудоемкост и с ниско равнище на механизация. Малките стопанства стопанисват близо 34% от общите площи в страната с тютюн; следвани от площите с картофи, пресни зеленчуци, маслодайни култури (без слънчоглед) – по около 26–27%; овощни и ягодоплодни насаждения – 22% (по данни за 2016 г.)

Много малък е броят и делът на малките стопанствата, които развиват неземеделски дейности, пряко свързани със стопанството, което е типично за всички земеделски производители в България. Неземеделските дейности, които се развиват са главно услуги за други стопанства, преработка на земеделски продукти и аквакултури.

Работна сила в малките стопанства

През периода 2007-2016 г. се наблюдава спад на заетостта и на вложения труд в малките стопанства, който е предизвикан главно от намаляването на броя на стопанствата. Постоянно заетите със земеделски дейности в малките стопанства намаляват от 119 640 през 2007 г. на 78 960 през 2016 г. или с 35%. В същия период вложеният труд се наблюдава спад на вложения труд в малките стопанства 21 % и известно увеличение през 2016 г., където вложения труд е 0.30 годишни работни единици. Това може да се обясни с лекото повишение в броя на малките стопанства през същата година (таблица 5)

Таблица 5 Годишни работни единици, ГРЕ, вложен труд в малките стопанства 2007-2016 г.

Table 5 Annual work units, AWU, labor input in small farms 2007-2016

	2007	2010	2013	2016
Годишни работни единици, ГРЕ, вложен труд	0.21	0.26	0.22	0.30

Източник: данни на СЗСИ 2007-2016/ Source: FADN 2007-2016

През анализирания период 2007–2016 г. се наблюдава почти наполовина спад на заетостта и количеството вложен труд в малките стопанства, който се дължи главно на намалението на броя на стопанствата. Постоянно заетите лица със земеделска дейност от 175 980 през 2010 г. намаляват на 105 326. За същия период намалява и вложеният труд – от 205 560 през 2007 г. на 103 500 ГРЕ за 2016 г. Малките стопанства са семеен бизнес, като почти цялата заетост се осигурява от членове на семейството на стопанина. Поради малките размери на стопанствата, в тях не може да се осигури пълна годишна заетост, което налага преобладаваща част от стопаните да допълват своите доходи от други дейности. Работата в стопанствата е единствена заетост за собствениците на 28,4 хил. малки стопанства, чийто дял е 33,1%. Преобладаващият дял от собствениците (61,5%) имат друга основна заетост. Под 5% от собствениците допълват своите доходи от стопанството с друга допълнителна заетост.

Въпреки намалението на работната сила и количеството вложен труд, трудоемкостта в малките стопанства остава изключително висока. В края на анализирания период, при стопанисвана 5% от общата ИЗП, вложеният труд е над 30%. Вложеният труд на 1-ца площ в малките стопанства – 0,5 ГРЕ/ха, е значително по-висок, в сравнение със същото съотношение за всички стопанства – 0,1 ГРЕ/ха. Данните показват, че дребните размери на малките стопанства са пречка за рационалното използване на факторите на производство.

Други проблеми са: липсата на земеделско образование или квалификация на земеделските стопани на малките стопанства и тяхната по-висока възраст. Тези проблеми са характерни и за останалите стопанства в страната, но при малките стопанства са още по-силно изразени.

Табл. 6 Работна сила в земеделските стопанства – заети лица и отработено време

Table 6 Labor force on agricultural holdings - employed persons and hours worked

	2007	2010	2013	2016
	Лица			
Постоянна работна сила - общо	907 541	738 634	557 408	439 736
Семейна работна сила	856 060	681 466	499 685	375 250
Постоянно заета несемейна работна сила	1 780	57 168	57 723	64 485
	Годишни работни единици			
Постоянна работна сила - общо	568 300	389 107	298 382	242 345
Семейна работна сила	443 750	336 766	245 092	183 362
Постоянно заета несемейна работна сила	50 876	52 341	53 290	58 983
Сезонна работна сила	16 153	17 412	21 849	11 602

Източник: Агростатистика, МЗХ/ Source: Agrostatistics, MAFF

Малките земеделски стопанства са семеен бизнес. Почти цялата заетост (99%) се осигурява от членове на семейството на стопанина. Средно в едно стопанство са заети 2 лица – собственикът и неговия съпруг/съпруга, а вложеният труд е 1,2 годишни работни единици.

Работата в стопанството е единствена заетост за собствениците на 28,4 хил. малки стопанства, или 33,1% от всички (Таблица 6). Този дял е по-висок в по-големите стопанства от 4 000 до 7 999 евро СПО – 40,5%. В около една пета от стопанствата земеделската дейност в стопанството е единствена заетост на съпругата/съпруга на собственика на стопанството.

Таблица 7 Значимост на дейността в стопанството за собственика и неговото семейство

Table 7 Significance of the activity on the farm for the owner and his family

	от 2 000 до 3 999 евро СПО		от 4 000 до 7 999 евро СПО		Общо малки стопанства	
	брой	%	брой	%	брой	%
Единствен или основен източник на заетост	17 710	29,8%	10 660	40,5%	28 370	33,1%
Собственикът има друга основна заетост	38 970	65,5%	13 750	52,3%	52 720	61,5%
Собственикът има друга допълнителна заетост	2 550	4,3%	1 560	5,9%	4 110	4,8%
Собственикът не е управител на стопанството	20	0,0%	20	0,1%	40	0,0%
Стопанството е юридическо лице	230	0,4%	290	1,1%	520	0,6%
Съпругът./съпругата не е зает(а) извън стопанството	12 250	20,6%	5 950	22,6%	18 200	21,2%
Съпругът./съпругата има друга основна заетост	29 740	50,0%	12 300	46,8%	42 040	49,0%
Съпругът./съпругата има друга допълнителна заетост	1 410	2,4%	710	2,7%	2 120	2,5%
Стопанството е юридическо лице	250	0,4%	310	1,2%	560	0,7%
Няма съпруг/съпруга	15 830	26,6%	7 020	26,7%	22 850	26,6%

Източник: Агростатистика, МЗХ/ *Source:* Agrostatistics, MAFF

Преобладаваща част от малките стопанства – 59%, са разположени предимно в селски райони, а останалата част в междинни райони. Данните показват, че стабилността на малките стопанства и предпочитанията към начина на живот имат сериозен принос към формиране на селските общности и устойчивото развитие на селските райони. Показателни в това отношение са резултатите от проведено представително анкетно проучване на малки земеделски стопанства: 85% от тях посочват, че винаги са живеели в същото населено място; 96% нямат планове да мигрират в близките 5–10 г.; за 1/3 от стопаните земеделието е част от предпочитания начин на живот

(изследването е проведено през 2012 г. в рамките на Проект за подготовка на стратегия за развитие на селските райони 2014–2020 г., МЗХГ).

Резултатите от изследването показват, че малките стопанства имат важно социално-икономическо значение за развитието на земеделието и селските райони в България, а именно:

- осигуряват заетост – в тях е съсредоточена значителна част от работната сила в земеделието и имат съществен принос в трудоемките производства;

- подпомагат устойчивото и интегрирано развитие на селските райони, тъй като в тях земеделието е основен поминък на населението. Те имат значение за развитие на местните общини, културно наследство и отличителни характеристики;

- играят значителна социална роля, действат като социална защитна мрежа, която дава препитание на много хора и допълва доходите на домакинствата, тъй като в селските райони безработицата е най-висока, а доходите – най-ниски;

- имат съществена роля при управление на земеделските земи, опазване на околната среда, биоразнообразието и ландшафта. Влагането на по-малко химически торове и препарати, по-ниската гъстота на животните спомагат за запазване на биологичното разнообразие.

Подпомагане на малките стопанства в периода 2014-2020 г.

Механизмите, с които се подкрепят малките земеделски стопанства са заложи в Общата селскостопанска политика (ОСП). За периода 2014-2020 г. общия бюджет е в размер на 6,8 млрд. евро: 4,5 млрд. евро по първи стълб т. нар. Директни плащания и 2,3 млрд. евро по втори стълб, Програмата за развитие на селските райони.

♦ Директни плащания

» Схема за подпомагане на малки земеделски стопанства

За първи път през настоящият програмен период по първи стълб се прилага отделна *Схема за малки стопанства*, която е насочена към предлагането на опростен начин за подпомагане на голяма част от бенефициентите на директни плащания, както и намаляване на разходите за контрол от страна на администрацията. За да се отрази разликата в структурата на стопанствата в отделните държави членки, решението за прилагане на схемата е оставено на националните правителства. Участието на земеделските стопани в схемата също е доброволно, въз основа на тяхната преценка на облекченията, свързани с прилагането и контрола по схемата от една страна и размера на подпомагането при стандартно кандидатстване за всички възможности за подпомагане с директни плащания от друга, сравнено със субсидията по схемата за малки земеделски стопани, която замества всички други форми на директна подкрепа. Подпомагането по нея е в размер от 500 до 1250 евро. От схемата могат да се възползват малки земеделски стопанства минимум 1 ха земеделска земя или 0,5 ха за трайните насаждения и стопанствата разположени в планински/полупланински райони. Единствената година с възможност за кандидатстване е 2015 г., всяка следваща година се подава заявление за продължаване на участието в

схемата. Плащанията по тази схема заместват плащанията по всички други схеми. По данни от Държавен фонд „Земеделие“ Подадените заявления са 9 599 броя.

♦ **Програма за развитие на селските райони 2014-2020 г.**

» **Тематична подпрограма за развитие на малките стопанства**

В настоящият програмен период България разработи и прилага специална Тематична подпрограма за развитие на малките стопанства.

Целта на прилагането на отделна подпрограма, насочена само към малките стопанства, влизащи в обхвата на националната дефиниция за малко стопанство, е да се отдели тази група стопанства от всички останали стопанства, с отделен бюджет, мерки и възможност да кандидатстват по тях. Тематичната подпрограма за малките стопанства цели също така значително да се опрости административният процес на кандидатстване и подпомагане за земеделските производители. Предвижда се тя да се прилага напълно децентрализирано, с цел да се намалят сроковете на обработка и одобрение на проектите, както и да се разшири обхватът на предоставяните консултантски услуги.

Бюджетът, определен за Тематичната подпрограма за малки стопанства, е в размер на **109 925 758,82** евро, публични средства.

Мерките включени в Тематичната подпрограма за развитие на малките стопанства са:

- **Мярка 4, „Инвестиции във физически активи“**, която обединява т.нар. инвестиционни мерки за модернизирани на земеделските стопанства, за преработка и добавяне на стойност към земеделски продукти, както инвестиции, свързани с опазването на околната среда.

- **Мярка „Развитие на стопанства и предприятия“**, която включва пакет за стартова помощ за малки стопанства и инвестиции към неземеделски дейности.

- **Мярка „Консултантски услуги и услуги по заместване в стопанството“**, по която се предвижда разширяване обхвата на консултантските услуги за малките стопанства, както и създаването на мобилни общински центрове, с цел да се достигне до всеки малък фермер.

Също така се предвиждат приоритети за малките стопанства по някои мерки от Програмата за развитие на селските райони (2014–2020 г.), насочени към поощряване кооперирането и интегрирането в селскостопанската и хранителната вериги.

Изчисленията показват, че приетият бюджет след приспадане на средствата по Мярка 141 ще даде възможност да бъдат подкрепени:

- 3 000 стопанства по Подмярка 6.3 „Начална помощ за стартиране на стопанска дейност за развитие на малки стопанства“;

- 1 100 по Подмярка 4.1 „Инвестиции в земеделски стопанства“;

- 3 500 по Подмярка 2.1 „Предоставяне на консултантски услуги на малки земеделски стопани“;

- вероятно над 80-90% от стопанствата, които ще ползват консултантски услуги (3 500), ще кандидатстват и по Подмерки 6.3 и 4.1.

Общият брой стопанства, които ще бъдат подпомогнати с инвестиции, стартова помощ и консултации, ще бъде около **4000–5000** стопанства. Общият брой е по-малък от сумата на подкрепените стопанства по отделните мерки, тъй като част от стопанствата ще получат подкрепа по повече от една мярка. Делът на подкрепените стопанства представлява само около **5–6%** от потенциалните бенефициенти (78,9 хил. малки стопанства за 2013 г.). По-малкият размер на бюджета по ПРСР (2014–2020) ограничава размера на средствата по Тематичната подпрограма и силно стеснява кръга на подкрепените стопанства. При този нисък дял на подкрепени малки стопанства, очакванията са, че няма да настъпят съществени промени и тенденциите в реструктуриране на земеделските стопанства ще се запазят. Ще се запази силно дуалистичната структура на българското земеделие – много на брой малки и дребни стопанства, малко на брой едри стопански структури и липса на значим слой от средни

стопанства.

При големия брой потенциални бенефициенти, очакванията са за засилен интерес от страна на малките стопанства към Тематичната подпрограма, бързо изчерпване на средствата и нефинансиране на голяма част от подадените проекти.

Изпълнение на Тематичната подпрограма за развитие на малки стопанства към 01.01.2019 г.

Към настоящият момент по Тематичната подпрограма са осъществени приеми само две от избраните мерки в нея: подмярка 6.3 „Стартова помощ за развитие на малки стопанства” и подмярка 4.1.2 „Инвестиции в земеделски стопанства по Тематичната подпрограма за развитие на малки стопанства”. От подадените заявления за подпомагане най-голям дял заемат тези в сектор плодове и зеленчуци 49%, следвани с 28% от сектор животновъдство и 23% са смесените стопанства.

В първият период на прием по подмярка 6.3 (през 2016 г.) са подадени общо 3 815 бр. заявления за подпомагане към Държавен фонд „Земеделие”. От тях 1 739 бр. са одобрени със сключени договори за подпомагане на стойност 26 085 000 евро, а 1 643 бр. са отхвърлени поради липса на бюджет. Следващият прием по подмярката се очаква през май 2019 г.

През първият период на прием по подмярка 4.1.2 (осъществен в края на 2018 г.) са подадени общо 837 заявления за подпомагане. Подадените заявления за в процес на обработка от Държавен фонд „Земеделие”.

Подмярка 2.1.2 „Предоставяне на консултантски услуги за малки стопанства”, по тази подмярка Националната служба за съвети в земеделието предоставя напълно безплатно консултантски услуги за малки стопанства, включително изготвя бизнес плановете необходими за кандидатстване по отделните подмерки на Тематичната подпрограма за развитие на малки стопанства. По нея са предоставени малко над 150 хил. консултантски услуги.

Изводите от изпълнението на Тематичната подпрограма до този момент са : повишаване нивото на подкрепа, съобразено със специфичните потребности на малките стопанства; подобряване на човешкия и физическия

капитал, както и на пазарната ориентация ще доведе до повишаване на жизнеспособността и устойчивостта на малките стопанства; приоритетното подпомагане на малките стопанства в уязвимите сектори ще има положителен ефект върху тяхното развитие.

Социално-икономическо значение на малките стопанства

Социално-икономическото значение на малките стопанства за развитието на земеделието и селските райони може да се резюмира в следните направления:

- Подпомагат устойчивото и интегрирано развитие на селските райони. Те имат значение за развитието на местните общини, културното наследство и отличителните характеристики. Характеристиките на малките стопанства предполагат добри възможности за диверсификация и за алтернативна заетост в местната икономика. На основата на диверсификация в земеделието, в неселскостопанските дейности (преработка, агротуризм) и извън селското стопанство допринасят за растеж на икономиката;

- Игрят значителна социална роля, действат като социална защитна мрежа, която дава препитание на много хора и допълва доходите на домакинствата, тъй като в селските райони безработицата е най-висока, а доходите – най-ниски;

- Имат съществена роля при управлението на земеделските земи, опазването на околната среда, биоразнообразието и ландшафта. Влагането на по-малко химически торове и препарати, по-ниската гъстота на животните спомагат за запазване на биологичното разнообразие. По данни на Eurostat - 20,4% от стопанствата са в планински и 48,3% в необлагодетелствани райони. Подкрепата на тези стопанства е от съществено значение за забавянето на процеса на обезлюдяване в тези райони.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Политиката на ЕС и нашата национална позиция към малките земеделски стопанства трябва да бъде ясно изразена. На тях не трябва да се гледа като на пречка за повишаване на конкурентоспособността на земеделието, а акцентът трябва да се постави върху ролята им за предоставяне на обществени блага. Политиката трябва да е насочена към по-сериозна подкрепа на малките стопанства в интегрираното развитие на селските райони. Европейската и националната политика трябва да стимулират:

- сдружаване и коопериране на дребните производители, изграждане на интеграционни връзки с преработвателните предприятия. Опитите за стимулиране на пазарната ориентация на малките стопанства трябва да бъдат насочени към политики за улесняване на техния достъп до пазара чрез намаляване на транзакционните разходи. Нарастване на ролята на общините при осигуряване на общински пазари на продукти от директна продажба на стопанствата, подобряване на местната инфраструктура, с цел улесняване на достъпа на фермерите и придвижването им в райони за осъществяване на тези директни продажби;

- диверсификация на дейностите в малките стопанства. За да оцелеят те трябва да разчитат по-малко на доходите от земеделие и да разнообразяват селскостопанската и неселскостопанската си дейност. Това може да стане само с развитие на селските райони, което ще ги направи привлекателни за неземеделски дейности и ще осигури по-големи възможности за заетост.

ЛИТЕРАТУРА:

- Anastasova-Chopeva, M., (2010). Ispolzvane na poluchenite rezultati ot prilozhenieto na metoda na proizvodstvenata funktsiya v: Sotsialno-ikonomicheska ustoychivost na polupazarnite stopanstva. Nauchen proekt, IAI, SSA, S., str. 76.*
- Koteva, N., (2016). Razvitie i konkurentosposobnost na zemedelskite stopanstva v Balgariya v usloviyata na OSP na ES. Monografiya, „Avangard Prima”, S., 180 str.*
- Koteva, N. i M. Anastasova-Chopeva, (2011). Rolyata na malkite stopanstva v usloviyata na evrointegratsiya. Ikonomika i upravlenie na selskoto stopanstvo, br. 5, s. 33-43.*
- Koteva, N. i B. Fidanska (2018). Razvitie i podkrepa na malkite stopanstva v Balgariya. Ikonomika i upravlenie na selskoto stopanstvo, br. 1, s. 3-18.*
- Tematichna podprograma za razvitie na malki zemedelski stopanstva kam PRSR (2014–2020), MZH.*